

مطالعات غیر درسی دانش آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از نظر دانش آموزان شهرضا

دکتر احمد شعبانی^۱ و مرتضی فاضل^۲

چکیده: میزان مطالعه و گرایش به کتاب از مهم ترین شاخص های رشد و توسعه محسوب می شود. این پژوهش با استفاده از تحقیق پیمایشی به بررسی میزان، نوع، و عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی دانش آموزان دوره متوسطه شهرستان شهرضا پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می دهد که دانش آموزان پسر به طور معناداری مطالعه غیردرسی کمتری نسبت به دختران دارند؛ دانش آموزان پایه دوم ساعات کمتر و صفحات بیشتری را نسبت به دیگر پایه ها صرف مطالعه غیردرسی می کنند؛ گرایش های موضوعی بین دانش آموزان پسر و دختر متفاوت است و بالاخره بین رفتارهای توجه آمیز والدین با ساعات مطالعه غیردرسی ارتباط معناداری وجود ندارد. در پایان مقاله پیشنهادهایی برای توسعه و ترویج مطالعه میان دانش آموزان دبیرستانی ارائه شده است.

کلیدواژه ها: مطالعه غیردرسی، دانش آموزان دوره متوسطه، شهرضا

مقدمه

اسلامی در مقدمه "خلاصه مقالات اولین همایش راه های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی" در سال ۱۳۷۶ ذکر می کند: «با در نظر گرفتن سابقه درخشان تاریخی و دینی کشورمان، میزان رویکرد افراد به

میزان مطالعه و گرایش به خواندن از مهم ترین شاخص های رشد و توسعه است. سازمان یونسکو در بسیاری از همایش های خود توسعه اقتصادی را مرسوم گسترش مطالعه، نشر کتاب و برنامه ریزی درازمدت آموزشی می داند (۲۱۰:۵-۲۱۵). شورای اجتماعی - اقتصادی سازمان ملل متحد نیز کتاب را از وسایل لازم در عمران و پیشرفت ملل دانسته است. مقایسه آمار نشر کتاب و تعداد کتاب های امانت داده شده کتابخانه های عمومی و همچنین بیانات رسمی مسئولان فرهنگی کشور از میزان مطالعه، نشان می دهد که جایگاه مطالعه در کشور ما نسبت به سایر ممالک توسعه یافته وضعیت مطلوبی ندارد و باید اقداماتی برای ایجاد راه های مناسب ترویج مطالعه و فرهنگ کتابخوانی در کشور فراهم آورد. معاونت فرهنگی وزرات فرهنگ و ارشاد

کودکان در انگلستان به طور متوسط هر ماه ۳ کتاب می خوانند و این وضعیت تا حدود پنجاه سالگی ادامه دارد. در ایرلند نیز میزان مطالعه نوجوانان دبیرستانی ۹۰ دقیقه در روز گزارش شده است.

۱. اسنادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان
۲. کارشناس ارشد اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان

کتاب در مقایسه با سایر جوامع در سطح پایینی قرار دارد» (۳: مقدمه).

از آنجا که مطالعه امری اکتسابی است و سنین کودکی و نوجوانی، دوران کسب عادات و فضایل انسانی است، لذا تحقیق حاضر به میزان و نوع مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه در شهرستان شهرضا می‌پردازد و سپس عوامل مؤثر بر مطالعات غیردرسی از دیدگاه دانش‌آموزان بررسی می‌شود.

اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به تأکید آیات قرآن مجید و سیره پیشوایان دینی، ترویج فرهنگ مطالعه از ارزش‌های دینی و ملی محسوب می‌شود. همچنین وجود برخی مسائل از قبیل تهاجم فرهنگی و تأثیر آموزش متوسطه در پیشرفت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور، ضرورت تحقیق فعلی را آشکار می‌کند. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، شناسایی میزان و نوع مطالعه غیردرسی و عوامل مؤثر بر آن به منزله گام اصلی توسعه اقتصادی، به برنامه‌ریزان فرهنگی در سطح ملی کمک می‌کند تا با شناسایی علایق، گرایش‌ها و نیازهای مطالعاتی دانش‌آموزان در جهت ترویج فرهنگ مطالعه گام بردارند.

پیشینه پژوهش

گاتری و سفرت (۱۹۸۳) ضمن بررسی میزان مطالعه گروهی از شهروندان زلاندنو، مشاهده کردند که میانگین مدت مطالعه روزنامه ۲۹ دقیقه، کتاب ۲۴ دقیقه و مجلات ۸ دقیقه در روز است. یافته‌های تحقیقی شارون (۱۹۷۳-۷۴) در امریکا نشان می‌دهد، مردم روزانه به‌طور متوسط ۱۰۵ دقیقه مطالعه می‌کنند. همچنین کودکان در انگلستان به‌طور متوسط هر ماه ۳ کتاب می‌خوانند و این وضعیت تا حدود پنجاه سالگی ادامه دارد. در ایرلند نیز میزان مطالعه نوجوانان دبیرستانی ۹۰ دقیقه در روز گزارش شده است. نتایج این تحقیقات به دلیل تنوع نمونه‌های مورد تحقیق به

سادگی قابل مقایسه نیست، اما با مقایسه کلی از مجموع این یافته‌ها، می‌توان به این واقعیت پی‌برد که میزان کتابخوانی و مطالعه آزاد در جامعه توسعه‌یافته در حد مطلوبی است (۴: ۵۳).

استون و لی‌وود (۱۹۸۳) با مقایسه نحوه گذراندن اوقات فراغت دختران و پسران به این نتیجه رسیدند که دختران بیش از پسران از کتاب به عنوان سرگرمی استفاده می‌کنند. گرینی (۱۹۸۳) نیز به نتایج مشابهی دست یافت، اما پی‌برد که پسران بیش از دختران برای مقاصد منفعت طلبانه، مطالعه می‌کنند (۲: ۵۴).

یک برنامه حمایتی در زلاندنو تحت عنوان برنامه «سیل کتاب» از مراکز تحقیقات آموزشی خواست تا در امر نفوذ کتاب به مدارس کمک کنند. وزارت آموزش و پرورش، سازمان خدمات کتابخانه‌ای مدارس و چند کمیته مشورتی دیگر به‌طور مؤثر در این برنامه شورای کتاب زلاندنو شرکت داشتند.

این تحقیق در شهر اوکلند با انتخاب دو مدرسه ابتدایی، آغاز شد که از طرف محققان محلی معرفی شده بودند. دانش‌آموزان زیادی در این طرح نام‌نویسی کردند، آنها پیش از این چندان به کتاب دسترسی نداشتند. تعداد زیادی از بچه‌های جزیره پلیزنی (واقع در اقیانوس آرام) در این مدارس تحصیل می‌کردند، در این مدارس تعداد کتاب‌ها محدود بود و مدیران مدارس نیز علاقه زیادی به این طرح نشان دادند. از کلاس اول تا چهارم هر مدرسه، هر کدام ۴۰۰ الی ۵۰۰ جلد کتاب در اختیار داشتند. تأثیر این برنامه در عادت به مطالعه، مهارت در مطالعه و علاقه کودکان به مطالعه و همچنین در نظریات معلمان آنها ارزیابی شد. محققان نشان دادند کتاب‌هایی که در دسترس کودکان قرار داده شد موجب راه‌یافتن کتاب‌های دیگر به این مدارس شد. نتایج اولیه برنامه سیل کتاب رضایت‌بخش بود. کودکان از تعداد زیاد کتاب‌ها و وضع تازه کلاس تهییج شده بودند، وقت بیشتری را صرف کتاب خواندن و صحبت درباره کتاب‌ها می‌کردند، کتاب‌ها را امانت می‌گرفتند و حتی

۱۰. آیا تبلیغات در زمینه کتابخوانی (بازدید از نمایشگاه‌های کتاب، برگزاری مسابقات کتابخوانی و معرفی کتاب) در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۱۱. آیا بین عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی و متغیر جنسیت رابطه معناداری وجود دارد؟

۱۲. آیا عضویت در انجمن‌های علمی و ادبی یا شوراهای دانش‌آموزی در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۱۳. آیا اهداف دانش‌آموزان از مطالعه غیردرسی، در میزان مطالعه آنان مؤثر است؟

۱۴. چه عواملی مانع استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه‌های آموزشی می‌شود؟

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از روش پیمایشی برای سنجش میزان و نوع مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان استفاده شده است. برای سنجش میزان رابطه عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی با میزان این مطالعه از روش همبستگی رتبه‌ای استفاده شد.

جامعه آماری، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری جامعه آماری این تحقیق، همه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان شهرضا، در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹ را در برمی‌گیرد. از مجموع ۱۰،۱۱۲ نفر، ۵،۱۶۳ نفر پسر و ۴،۹۴۹ نفر دختر هستند. نمونه آماری ۳۶۰ نفر است که از پایه‌های تحصیلی اول، دوم و سوم هر کدام ۶۰ پسر و ۶۰ دختر با استفاده از روش تصادفی خوشه‌ای انتخاب شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

ابزارهای اندازه‌گیری پژوهش حاضر شامل پرسشنامه، مصاحبه و دفتر ثبت کتاب کتابخانه‌های

آنها را برای والدین خود می‌بردند تا مطالعه کنند (۱): (۸۰-۷۸).

سؤالات پژوهش

سؤالات پژوهش به دو دسته «نوع و میزان مطالعه غیردرسی» و «عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی» طبقه‌بندی شده است. این موارد عبارتند:

سؤالات مربوط به نوع و میزان مطالعه غیردرسی

۱. آیا میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان پسر در مقطع متوسطه کمتر از میزان مطالعه در میان دانش‌آموزان دختر در همان مقطع است؟

۲. آیا تفاوت معناداری میان میزان مطالعه غیردرسی و پایه تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه وجود دارد؟

۳. گرایش موضوعی مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه چیست؟

۴. آیا موضوع مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان پسر با موضوع مطالعه دانش‌آموزان دختر متفاوت است؟

سؤالات مربوط به عوامل مؤثر در مطالعات غیردرسی

۵. آیا رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۶. آیا عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های مورد علاقه خود و گرانی کتاب موجب کاهش میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان می‌شود؟

۷. آیا حجم زیاد دروس و تکالیف کلاسی موجب کاهش میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان می‌شود؟

۸. آیا رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۹. آیا تجهیز و نحوه اداره کتابخانه مدارس در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

مدارس بود.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از جدول‌های فراوانی و درصد و شاخص‌های آماری نظیر میانگین، واریانس، انحراف استاندارد، و آزمون همبستگی رتبه‌ای استفاده شد. همچنین در مرحله تحلیل داده‌ها، روش‌های استنباط آماری نظیر آزمون t ، تحلیل واریانس، آزمون تعقیبی توکی، آزمون χ^2 دو و آزمون U مان‌ویتنی به کار گرفته شد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

همچنان که قبلاً ذکر شد ۱۴ سؤال، پرسش‌های اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهند. در این بخش نتایج به دست آمده از پاسخ به سؤالات بررسی می‌شود. در بررسی سؤال اول که میزان مطالعه غیردرسی پسران مقطع متوسطه را با میزان این مطالعه در بین دختران مقایسه می‌کرد، شاخص مطالعه غیردرسی از دو جنبه میزان کمی ساعات و صفحات مورد توجه قرار گرفت. چنان‌که جدول‌های ۱ و ۲ نشان می‌دهد دانش‌آموزان پسر به‌طور معناداری ساعات مطالعه غیردرسی کمتری دارند اما از لحاظ میزان صفحات پسران به‌طور معناداری بیش از دختران مطالعه می‌کنند.

جدول ۱. مقایسه میانگین ساعات مطالعه

غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر در طول هفته

جنسیت	N	M	ST.D	T	P
دانش‌آموزان پسر	۱۸۰	۱/۲۵	۱/۵۲	۵/۵۷	۰/۰۰۰
دانش‌آموزان دختر	۱۸۰	۲/۳۲	۲/۰۶		

N = فراوانی = M = میانگین = ST.D = انحراف استاندارد
T = آزمون t (مقایسه دو میانگین) = P = سطح معنی‌داری

جدول ۲. مقایسه میانگین صفحات مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر در طول هفته

جنسیت	N	M	ST.D	T	P
دانش‌آموزان پسر	۱۸۰	۱۸/۵۷	۲۸/۵۶	۲/۰۳۵	۰/۰۰۰
دانش‌آموزان دختر	۱۸۰	۱۳/۷۸	۱۳/۴۱		

سؤال دوم تفاوت معنادار میان میزان مطالعه غیردرسی و پایه تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه را جست‌وجو می‌کند.

تجزیه و تحلیل واریانس میزان مطالعه غیردرسی در هر سه پایه تحصیلی اول، دوم و سوم، نشان می‌دهد که بین میانگین ساعات و صفحات مطالعه غیردرسی با پایه تحصیلی، تفاوت معناداری در سطح ۰/۰۵ وجود دارد. همچنین با استفاده از آزمون توکی مشخص شد که تنها بین میانگین ساعات مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوم و سوم تفاوت معنادار وجود دارد و همچنین در مورد میانگین صفحات مطالعه، بین پایه‌های اول، دوم و سوم نیز تفاوت معنادار دیده شد. در مجموع دانش‌آموزان پایه دوم ساعات و صفحات مطالعه غیردرسی بیشتری داشته‌اند.

سؤال سوم درباره گرایش موضوعی مطالعه دانش‌آموزان دوره متوسطه است. نوع و گرایش مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان، در هشت موضوع ارزیابی شد: ۱. اجتماعی و سیاسی؛ ۲. ادبیات و نقد ادبی؛ ۳. داستان؛ ۴. شعر؛ ۵. تاریخ؛ ۶. روان‌شناسی؛ ۷. مذهبی و اخلاقی؛ ۸. علمی و فنی. در جدول ۳ فراوانی و درصد موضوع‌های مورد علاقه دانش‌آموزان ارائه شده است.

نتایج نشان داد که کتاب‌های علمی و فنی بیشترین انتخاب را در بین دانش‌آموزان پسر دارند و پس از آن داستان و شعر به ترتیب جایگاه‌های بعدی را گرفته‌اند و روان‌شناسی کمترین میزان انتخاب را داشته است. انتخاب‌های دانش‌آموزان دختر به ترتیب عبارتند از: داستان، شعر، ادبیات و نقد ادبی. ضمن آنکه برخلاف پسران، دختران موضوع‌های علمی و فنی را کمتر انتخاب کردند.

سؤال چهارم به تفاوت موضوع مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان پسر با دختر می‌پردازد. براساس یافته‌های به دست آمده بین نظرات دانش‌آموزان دختر و پسر در موضوع‌های اجتماعی و سیاسی، ادبیات و تاریخی شباهت، اما در سایر زمینه‌ها تفاوت معناداری وجود

سؤال ششم، عدم دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه و گرانی کتاب را در کاهش میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان بررسی می‌کند. براساس میانگین نمره نظرات دانش‌آموزان، عدم دسترسی به کتاب‌های غیردرسی و گرانی کتاب به میزان متوسط موجب کاهش مطالعه غیردرسی آنها شده است. رابطه همبستگی عدم دسترسی آنها به کتاب‌های غیردرسی و گرانی کتاب با میزان ساعات مطالعه غیردرسی $+0/23$ است، اما بین عوامل فوق با صفحات مطالعه غیردرسی رابطه معناداری دیده نشد.

سؤال هفتم به تأثیر حجم زیاد دروس و تکالیف کلاسی در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان می‌پردازد. براساس میانگین نمره نظرات دانش‌آموزان، حجم زیاد دروس به میزان زیادی موجب کاهش مطالعه غیردرسی می‌شود. انجام وظایف مدرسه در سطح متوسط در مراجعه به

دارد، به‌ویژه در موضوع‌های علمی و فنی، نظرات آنها کاملاً برخلاف یکدیگر است.

سؤال پنجم تأثیر رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب و مطالعه را در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مورد توجه قرار می‌دهد. رفتارهای توجه‌آمیز والدین به رفتارهایی چون کتابخوانی برای دانش‌آموزان، تخصیص مقداری از درآمد برای تهیه کتاب، اهدای کتاب به‌عنوان هدیه یا جایزه و میزان مطالعه والدین یا میزان رجوع آنان به کتاب‌های مرجع گفته می‌شود. بررسی پاسخ‌های دانش‌آموزان بیانگر این است که والدین به کتاب‌های مرجع کم مراجعه می‌کنند و رفتارهای اطلاع‌یابی دیگر را در حد متوسط انجام می‌دهند. بین رفتارهای توجه‌آمیز والدین با ساعات مطالعه غیردرسی ارتباط معناداری وجود ندارد اما رابطه همبستگی بین رفتارهای توجه‌آمیز والدین با صفحات مطالعه $+0/12$ است.

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد موضوع‌های مورد علاقه دانش‌آموزان دختر و پسر برای مطالعه غیردرسی

موضوع	جنسیت	پسر		دختر		جمع کل	
		فراوانی انتخاب	درصد انتخاب	فراوانی انتخاب	درصد انتخاب	فراوانی انتخاب	درصد انتخاب
اجتماعی و سیاسی		۲۱	۸/۰۸	۱۸	۴/۱۸	۳۹	۵/۶۴
ادبیات و نقد ادبی		۳۴	۱۳/۰۸	۵۰	۱۱/۶۰	۸۴	۱۲/۱۶
داستان		۴۵	۱۷/۳۰	۱۲۹	۲۹/۹۳	۱۷۴	۲۵/۱۸
شعر		۴۴	۱۶/۹۲	۹۵	۲۲/۰۴	۱۳۹	۲۰/۱۲
تاریخ		۲۴	۹/۲۳	۳۰	۶/۹۶	۵۴	۷/۸۱
روانشناسی		۸	۳/۰۸	۴۷	۱۰/۹۰	۵۵	۷/۹۶
مذهبی و اخلاقی		۲۳	۸/۸۵	۴۶	۱۰/۶۷	۶۹	۹/۹۹
علمی و فنی		۶۱	۲۳/۴۶	۱۶	۳/۷۲	۷۷	۱۱/۱۴
جمع کل		۲۶۰	۱۰۰	۴۳۱	۱۰۰	۶۹۱	۱۰۰

غیردرسی گردیده، لذا می‌توان گفت به همان نسبتی که تکالیف مدرسه دانش‌آموزان را وادار به مراجعه به کتب غیردرسی نموده است، نداشتن تکالیف موجب گردیده که دانش‌آموزان به مطالعه غیردرسی بپردازند. بین عوامل فوق و ساعات مطالعه غیردرسی رابطه معناداری وجود ندارد اما بین این عوامل و تعداد صفحات مطالعه غیردرسی رابطه همبستگی $-0/12$ وجود دارد.

سؤال هشتم درباره تأثیر رفتار توجه‌آمیز معلمان

با مقایسه نحوه گذراندن اوقات فراغت دختران و پسران به این نتیجه رسیدند که دختران بیش از پسران از کتاب به‌عنوان سرگرمی استفاده می‌کنند.

کتاب‌های غیردرسی مؤثر بوده است. همچنین نداشتن تکالیف درسی نیز در سطح متوسط موجب مطالعه

مطالعات غیردرسی و متغیر جنسیت می‌پردازد. یافته‌های تحقیق نشان دهنده آن است که بین نظرات دانش‌آموزان دختر و پسر در زمینه عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین رتبه نظرات دانش‌آموزان پسر نشان دهنده آن است که آنان عوامل مؤثر بر مطالعات غیردرسی را به ترتیب اهمیت چنین انتخاب کرده‌اند:

۱. رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه؛
 ۲. رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب و مطالعه؛
 ۳. تجهیز و نحوه اداره کتابخانه؛
 ۴. عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب و گرانی آن؛
 ۵. تبلیغات کتابخوانی؛
 ۶. حجم زیاد دروس و تکالیف کلاسی.
- در مقابل میانگین رتبه نظرات دانش‌آموزان دختر از نظر ترتیب دقیقاً برعکس نظرات پسران است.

سؤال دوازدهم تأثیر عضویت در انجمن‌های علمی و ادبی یا شوراهای دانش‌آموزی را در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان بررسی می‌کند. با توجه به اینکه ۱۵/۸۳ درصد از دانش‌آموزان عضو انجمن‌ها یا شوراها بودند، در جداول ۴ و ۵ میزان مطالعه این دانش‌آموزان از دو جنبه ساعات و صفحات مطالعه غیردرسی نشان داده شده است.

جدول ۴. مقایسه میانگین ساعات مطالعه غیردرسی بین دانش‌آموزان عضو و غیرعضو

وضعیت عضویت	M	ST.D	T	P
افراد غیرعضو	۱/۶۴	۱/۷۵	۲/۸۳	۰/۰۰۰
افراد عضو	۲/۵۸	۲/۳۸		

جدول ۵. مقایسه میانگین صفحات مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر در طول هفته

وضعیت عضویت	M	ST.D	T	P
افراد غیرعضو	۱۸/۴۷	۱۴/۳۵	۲/۸۳	۰/۰۰۰
افراد عضو	۳۵/۵۷	۲۵/۸۹		

نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان است. رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه که در تحقیق حاضر مورد توجه قرار گرفته، عبارت است از تشویق معلمان به مطالعه غیردرسی، دخالت مطالعه غیردرسی در ارزشیابی دانش‌آموزان و ارجاع دانش‌آموزان به کتاب‌های غیردرسی برای فهم مطالب درسی. میانگین نمره نظرات دانش‌آموزان در مورد رفتارهای توجه‌آمیز معلمان نشان‌دهنده آن است که معلمان در حد متوسط نسبت به کتاب و مطالعه توجه نشان می‌دهند. رابطه همبستگی بین عامل فوق با ساعات مطالعه غیردرسی ۰/۲۱- و با صفحات مطالعه ۰/۱۰+ است.

سؤال نهم درباره تجهیز و نحوه اداره کتابخانه‌های مدارس است و اینکه چقدر در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان تأثیر دارد.

دانش‌آموزان تأثیر نحوه اداره کتابخانه بر تشویق آنها به مطالعه غیردرسی را در سطح متوسط و تأثیر تجهیزات کتابخانه را در سطح زیاد ارزیابی کردند. بین عامل فوق با میزان ساعات مطالعه غیردرسی ارتباط معناداری وجود ندارد اما رابطه همبستگی بین این عامل با تعداد و صفحات مطالعه غیردرسی ۰/۲۳+ است.

سؤال دهم به تأثیر تبلیغات کتابخوانی در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان اختصاص دارد. تبلیغات کتابخوانی به ترتیب میزان اهمیت و تأثیر از نظر دانش‌آموزان عبارتند از: الف) شرکت در نمایشگاه‌های کتاب؛ ب) معرفی کتاب؛ ج) مسابقات کتابخوانی.

دانش‌آموزان تبلیغات کتابخوانی را در افزایش مطالعه غیردرسی مؤثر دانستند به این ترتیب که شرکت در نمایشگاه‌های کتاب در سطح متوسط متمایل به زیاد و مسابقات کتابخوانی و معرفی کتاب در سطح متوسط موجب این افزایش شده است. رابطه همبستگی تبلیغات کتابخوانی با ساعات مطالعه غیردرسی ۰/۳۳+ و با صفحات مطالعه غیردرسی ۰/۳۹+ است.

سؤال یازدهم به ارتباط بین عوامل مؤثر بر

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که نامناسب بودن ساعات کار کتابخانه بزرگ‌ترین عامل بازدارنده دانش‌آموزان در استفاده از کتابخانه بوده است. عوامل دیگری چون نامناسب بودن کتاب‌های کتابخانه، عدم علاقه به کتاب و کتابخانه، عدم وجود فهرست کتاب، فقدان کتابدار خوب و نظام قفسه‌بسته کتابخانه‌ها به ترتیب از نظر دانش‌آموزان در درجات بعدی قرار دارد.

نتایج حاصل از مصاحبه و دفتر ثبت کتاب کتابخانه‌ها

۴۸ درصد از دختران و ۳۰ درصد از پسران به طور مرتب روزنامه یا مجله مطالعه می‌کنند. دختران به مجلات خانواده، جوانان و مجلات ورزشی و پسران بیشتر به مطالعه مجلات ورزشی رغبت دارند. دختران در مقایسه با پسران به میزان کمتری منابع مطالعه غیردرسی خود را از کتابخانه امانت می‌گیرند، بیشتر آنان امانت از دوستان یا خویشان نزدیک را ترجیح می‌دهند.

چنان که نتایج جداول ۴ و ۵ نشان می‌دهد، دانش‌آموزانی که در عضویت انجمن‌ها یا شوراهای دانش‌آموزی بودند، به‌طور قابل ملاحظه و معناداری از نظر ساعات و صفحات بیش از سایر دانش‌آموزان مطالعه غیردرسی دارند.

سؤال سیزدهم از تأثیر اهداف دانش‌آموزان از مطالعه غیردرسی در میزان مطالعه پرسش می‌کند. نتایج نشان می‌دهد، دانش‌آموزانی که اهداف دستیابی به آگاهی، رشد و علاقه شخصی را دارند از لحاظ میزان ساعات و تعداد صفحات مطالعه غیردرسی بیش از دیگران به مطالعه می‌پردازند.

سؤال چهاردهم در جست‌وجوی عوامل بازدارنده دانش‌آموزان در استفاده از کتابخانه‌های مدارس است. براساس نتایج به دست آمده، ۳۰ درصد از پسران و ۳۱ درصد از دختران و در مجموع ۳۰/۵ درصد از دانش‌آموزان دوره متوسطه عضو کتابخانه‌ها هستند. عوامل بازدارنده استفاده از کتابخانه بین دانش‌آموزان دختر و پسر در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. مقایسه عوامل بازدارنده استفاده از کتابخانه بین دانش‌آموزان پسر و دختر

عوامل بازدارنده استفاده از کتابخانه جنسیت	نامناسب بودن ساعات کار کتابخانه	عدم وجود فهرست کتاب‌ها	عدم علاقه به کتاب و کتابخانه	نامناسب بودن کتاب‌های کتابخانه	نظام قفسه‌بسته کتابخانه	فقدان کتابدار
پسر فراوانی درصد	۷۰	۳۰	۳۹	۲۶	۱۰	۲۳
دختر فراوانی درصد	۳۵/۵۳	۱۵/۱۵	۱۹/۶۹	۱۳/۳۳	۵/۵۵	۱۱/۶
جمع کل فراوانی درصد	۸۹	۲۱	۳۰	۴۴	۶	۱۳
	۴۳/۸۴	۱۰/۳۴	۱۴/۷۷	۲۱/۶۷	۲/۹۵	۶/۴۰
	۱۵۹	۵۱	۶۹	۷۰	۱۶	۳۶
	۳۹/۶۵	۱۲/۷۱	۱۷/۲۰	۱۷/۴۵	۴	۸/۹۷

یا برگزاری کم مسابقات، محتوای تکراری آن، عدم موفقیت و نامناسب بودن نحوه اهدای جوایز را از عوامل عدم شرکت در مسابقات کتابخوانی برشمرده‌اند. تعداد کمی از دانش‌آموزان برنامه زمانی و موضوعی و مکان مناسب برای مطالعه غیردرسی دارند.

۷۰ درصد از دانش‌آموزان پسر و ۵۸ درصد از دانش‌آموزان دختر از نمایشگاه‌های کتاب بازدید کرده‌اند. ۷۸ درصد از دانش‌آموزان پسر و ۶۸ درصد از دانش‌آموزان دختر نیز علاقه‌مند به شرکت در مسابقات کتابخوانی هستند. دانش‌آموزان، عدم برگزاری

غیردرسی رابطه معناداری وجود ندارد ولی بین رفتارهای توجه‌آمیز آنها با صفحات مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد.

بین عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های غیردرسی و گرانی کتاب با میزان ساعات مطالعه غیردرسی رابطه معناداری وجود دارد. حجم زیاد دروس به میزان زیادی موجب کاهش مطالعه غیردرسی می‌شود. برعکس تکالیف درسی در سطح متوسط موجب مطالعه غیردرسی گردیده است.

در مورد تأثیر رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان، نتایج فاصله نشان می‌دهد که معلمان در حد متوسط نسبت به کتاب و مطالعه توجه نشان می‌دهند. دانش‌آموزان تأثیر تجهیزات کتابخانه مدرسه را در تشویق آنها به مطالعه غیردرسی زیاد اعلام کرده‌اند. آنها تبلیغات کتابخوانی را در افزایش مطالعه غیردرسی مؤثر دانسته‌اند.

دانش‌آموزانی که در عضویت انجمن‌ها یا شوراهای دانش‌آموزی بودند، به‌طور قابل ملاحظه و معناداری از نظر ساعات و صفحات بیش از سایر دانش‌آموزان مطالعه غیردرسی دارند. در ضمن اهدافی چون آگاهی بیشتر و علاقه شخصی بر میزان ساعات و تعداد صفحات مطالعه غیردرسی مؤثر است. نتایج حاصله از عوامل بازدارنده دانش‌آموزان در استفاده از کتابخانه‌های مدارس نشان می‌دهد که نامناسب بودن ساعات کار کتابخانه بزرگترین عامل بازدارنده در استفاده از کتابخانه می‌باشد.

پیشنهادها

با توجه به تجزیه و تحلیل یافته‌ها و نتایج به دست

دانش‌آموزان سه عامل حجم زیاد دروس، گرانی کتاب و فقدان علاقه و انگیزه را به ترتیب از موانع مطالعات غیردرسی برشمرده‌اند.

دفتر ثبت کتاب کتابخانه‌ها نیز نشان‌دهنده آن است که ۳۵ درصد از دانش‌آموزان عضو کتابخانه بودند و از این میزان ۲۰ درصد عضو فعال کتابخانه‌های آموزشی هستند.

میانگین کتاب‌های امانت گرفته شده از کتابخانه‌های آموزشی مدارس پسرانه ۵/۵ جلد و در مدارس دخترانه ۷ جلد در طول سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹ بوده است.

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که دانش‌آموزان پسر ساعات مطالعه غیردرسی کمتری دارند اما از نظر میزان صفحات مورد مطالعه پسران بیش از دختران مطالعه می‌کنند. در هر سه پایه تحصیلی دبیرستان بین میانگین ساعات و صفحات مطالعه غیردرسی تفاوت معناداری وجود دارد ولی در مجموع دانش‌آموزان پایه دوم ساعات و صفحات مطالعه غیردرسی بیشتری دارند.

از نظر موضوع مورد مطالعه، دانش‌آموزان پسر بیشترین انتخاب را در کتاب‌های علمی و فنی داشته‌اند و دانش‌آموزان دختر بیشترین انتخاب را در کتاب‌های داستان داشته‌اند. براساس یافته‌ها بین نظرات دانش‌آموزان دختر و پسر در موضوع‌های اجتماعی و سیاسی، ادبی و تاریخی شباهت وجود دارد اما در سایر زمینه‌ها تفاوت معناداری مشاهده می‌شود به ویژه در موضوع‌های علمی و فنی.

در مورد رفتارهای توجه‌آمیز والدین نشان می‌دهد که بین رفتارهای توجه‌آمیز والدین با ساعات مطالعه

مآخذ

۱. استیگر، رالف. سی. شیوه‌های مطالعه. ترجمه دکتر علی شکویی. تهران: دبیرخانه هیأت امتهای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۷.
۲. بحرانی، محمود. «گزارش وضعیت کتابخوانی در شیراز (پژوهش میدانی)». فصلنامه فرهنگ عمومی، ۱۲-۱۳ (پائیز و زمستان ۱۳۷۶).
۳. برازش، علیرضا، «مقدمه». در خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج فرهنگ - مطالعه و کتابخوانی. تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۶.
۴. فاضل، مرتضی. «بررسی نوع و میزان مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از نظر دانش‌آموزان در شهرستان شهرضا». اصفهان: شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان، ۱۳۸۰، (پلی‌کپی).
۵. موکهرجی، آ.ک. تاریخ و فلسفه کتابداری. ترجمه اسدالله آزاد. مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶.

آمده پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. برنامه‌ای مدون به منظور عضویت دانش‌آموزان در کتابخانه‌های آموزشی و سایر کتابخانه‌ها از سوی مسئولان تنظیم شود.
 ۲. مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها از سوی مدارس و اداره‌های کل مورد توجه قرار گیرد و به اشتراک مجلات و روزنامه‌های مورد علاقه دانش‌آموزان و خرید کتاب‌های مورد توجه آنها مبادرت شود.
 ۳. مسابقات کتابخوانی و نمایشگاه‌های کتاب به نحو متنوع و مداوم از سوی مسئولان پرورشی مدارس متوسطه برگزار شود.
- در نهایت پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی به زمینه‌عادات مطالعه و عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی بیشتر توجه شود و مطالعات آزمایشی و تجربیات سایر کشورها نیز در این زمینه ارزیابی شود.

تاریخ دریافت: ۸۰/۱۰/۱۰